

Сухомлинов О.М.,
кандидат філологічних наук, доцент,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка

ПРОБЛЕМА ПОЛЬСЬКО-УКРАЇНСЬКОГО ДІАЛОГУ В РОМАНІ В. ОДОЄВСЬКОГО «ОКСАНА»

Складні польсько-українські стосунки періоду Другої світової війни стали домінантою творчого доробку видатного польського письменника-емігранта Влодзімежа Одоєвського. Попри виразну полоноцентричність автора у пов'язаній з пограничним простором прозі простежується тенденція історіософського розуміння симетричності польсько-українських стосунків. Автор ставить питання про необхідність діалогу між двома народами. Саме цій особливості письменництва В. Одоєвського присвячена дана розвідка.

Ключові слова: історіософія, культурне пограниччя, Креси, реальність, художній світ, етнокультурна модель, апокаліптична візія.

Wątek dominującym dorobku twórczego pisarza-emigranta Włodzimierza Odojewskiego są skomplikowane relacje polsko-ukraińskie w okresie II wojny światowej. Pomimo polonocentrycznej wizji Kresów południowo-wschodnich proza tego autora wyróżnia się wyraźną tendencją historiozoficznej percepcji symetryczności stosunków polsko-ukraińskich. W nowych warunkach geopolitycznych autor „Oksany” porusza problem konieczności dialogu pomiędzy dwoma sąsiadującymi narodami, nawiązując tym samym do idei wspólnej rewizji optyki ukraińsko-polskiego konfliktu.

Wyrazy kluczowe: historiozofia, pogranicze kulturowe, Kresy, rzeczywistości, świat przedstawiony, model etnokulturowy.

Sophisticated Polish-Ukrainian relations from II World War became dominant creative works of the famous Polish writer-immigrant Włodzimierz Odoewski. Particularly acute problem of conflict between two peoples faces in the novel “Zasypie wszystko zawieje...”. Despite clear polonotsentrychnist author in the space associated with the boundary prose trend historiosophical understanding of symmetry of the polish-ukrainian relations. The author raises the question of the need for dialogue between the two nations. That this particular writing W. Odoevskogo dedicated this exploration.

Keywords: historiosophy, cultural borderlands, Kresy, reality, art world, ethnocultural model, apocalyptic vision.

Сложные польско-украинские отношения периода Второй мировой войны стали доминантой творчества выдающегося польского писателя-эмигранта Владзимежа Одоевского. Несмотря на выразительную полоноцентричность прозы автора, в его произведениях прослеживается тенденция историософского понимания симметричности польско-украинских отношений. Автор ставит вопрос о необходимости диалога между двумя народами. Именно этой особенности прозы В. Одоевского посвящена данная разведка.

Ключевые слова: историософия, культурное пограничье, Кресы, реальность, художественный мир, этнокультурная модель, апокалиптическая перцепция.

Про В. Одоєвського, класика сучасної польської літератури, написано безліч праць і наукових розвідок, проте, варто назвати ключові – без яких неможлива правильна інтерпретація прози автора «І понесли коні...»: А. Фаб'яновський «Одоєвський і романтики: проект літературних інтерпретацій» [2], Е. Щепковська «Подільський цикл Владзімежа Одоєвського: постаті, краєвиди, простори пам'яті» [11], І. Івасюв «Креси у творчості Владзімежа Одоєвського» [3], Е. Дутка «Україна у творчості Владзімежа Одоєвського» [1] та інші.

Нажаль, роман «Оксана» (1999) й досі залишається малодослідженим, хоча саме в ньому вперше з'являється ідея необхідності польсько-українського діалогу. У цьому творі культурний і географічний простір Італії ініціює ретроспекцію польсько-українських пограничних теренів та відбувається накладання італійської реальності й українського минулого.

Роман Владзімежа Одоєвського «Оксана» й оповідання «Уніч, коли помер» (1993) символізує закінчення еміграційного періоду творчості письменника й ознаменували початок нового періоду творчості письменника. Польська дослідниця М. Рабізо-Бірек називає «дооксанівський» період його творчості «постеміграційним» [10, с. 333] і пов'язує новий з кардинальними геополітичними змінами, що наступили після вільних виборів до польського парламенту.

У перших рецензіях «Оксани» критики назвали твір «любовним романом», виокремлюючи інтимно-еротичний мотив твору і стосунки між польським істориком і публіцистом із Мюнхена та донькою українських емігрантів з Німеччини. В одному з інтерв'ю 2000 р. В. Одоєвський досить болісно й з певною зневагою зреагував на одностороннє трактування, дорікаючи, що читачі-оцінювачі не помітили найголовнішого його меседжу: «Зазвичай критика аналізувала чи В. Одоєвський написав любовний роман і наскільки цей роман є літературою високого порядку. Не побачила також глибоких зв'язків з старогрецьким міфом. Це, мабуть, означає, що класична література у нас «зійшла на пис» (зіпсувалась – прим. О. С.). Навіть серед університетських професорів, які на рецензіях додатково заробляють до пенсії, та професорських дочок, які корпаються у критиці. Також, мабуть, погіршилися знання класичної літератури. Але що вдієш, хто сьогодні читає Евріпіда?» [8, с. 164].

Безперечно, зауваження автора щодо розпізнання класичних когнітивних моделей, когнітивної мотивації впізнання, що визначають всезагальність людського мислення, – проблема актуальна особливо в контексті визначення особливості польсько-української етнокультурної моделі. У романі польського митця етнокультурна художня модель вибудовується не тільки і не стільки на темі кохання, скільки, передовсім, на рефлексіях щодо складних стосунках між сусідніми народами. Автор намагається подолати історичні суперечності та зрозуміти правоту іншої сторони. Мотив кохання вже немолодих людей переплітається, навіть зростається з історією, окремими фрагментами українського воєнного часопростору та визначається процесом згадування й оцінювання трагічного минулого, як на особистісному, так і на міжнаціональному рівнях.

Безперечно, трудно не погодитись з твердженням домінанту теми кохання в романі «Оксана», де показана динаміка палких почуттів між Каролем і Оксаною, від народження кохання й моменту втрати коханої. Поляк і українка не мусять боротись за свої почуття з кимось третім, між ними існує «мур», зроблений з іншої матерії: зі стереотипів, схематичного сприйняття Іншого, упередженості, на які вони не мають жодного впливу. Ані невиліковна хвороба Кароля, ані велика різниця у віці між ним і Оксаною не можуть затьмарити їхніх щирих почуттів. Е. Дутка називає героїв «сучасними Ромео і Джулією», які покохали одне одного, хоч належали до двох ворогуючих родин – двох народів розділених історією [1, с. 87], тим самим вписуючи героїв В. Одоєвського у контекст світової моделі шекспірівського сюжету.

Для Кароля й Оксани знаки долі стають зрозумілими та розкодованими тільки після того, як з'являються вдруге у спогадах. У зіткненні з сьогоденням герої роману стають безпорадними, тому площина згадуваної неоднозначної минувшини є чи не найголовнішою. Тільки згадуючи власні переживання та порівнюючи їх з сьогоденням, герої усвідомлюють свою драматичну і трагічну долю, яка набуває загально-архетипного значення у різних відрізках часу і різних просторах, а також у різних вимірах літературної екзистенції [17]. Таким чином, важливою складовою долі кожного героя стає ретроспекція минулого життя, його сублимація, спроба перебудувати його до певної культурної моделі і намагання ліквідувати індивідуальне начало, хоча індивідуальна модель долі показана автором, передовсім, на рівні героя-індивіду [12, с. 3].

Роман В. Одоєвського «Оксана» можна назвати твором про ненависть, причини її виникнення та огидні наслідки, в якому головні герої твору є емігрантами з польсько-українського пограниччя. Водночас це роман, в якому автор намагається цю ненависть пояснити й засипати прірву, яку викопало між сусідніми народами неприйняття «інших», що жили на тій самій землі в той самий час. Проте, на думку автора, ці прірви можна засипати лише говорячи правду, правду до кінця. Тільки тоді може надійти час взаємовибачення [4, с. 125]. Багатогранність твору дає підстави перелічувати й інші проблеми, відображені автором. Можна сказати, що «Оксана» є повістю про вмирання, про протистояння болю, що роздирає нутрощі й раниць душу, про травматичні спогади й негативний історичний досвід, про II світову війну та драматичні події на польсько-українському пограниччя, про ненависть, але й про любов, про погодженість з долею, самовладання та свободу, про забуття й пробачення,

що перегукується з традиційно українською візією аксіологічної моделі [14], [16].

Зіставлення роману з іншими творами В. Одоєвського викликає амбівалентне ставлення до «Оксани». З одного боку, твір різко відрізняється від решти макротексту прози автора. Форма твору, за традиційними ознаками, наближена до класичного роману і, відповідно, стилістичні засоби та образна структура, що організують художній світ, на що зауважувала переважна більшість критиків. «Оксана», на перший погляд, видається досить типовою лінійною фабулою, що розгортається на послідовних причинно-наслідкових засадах, згідно з арестотелівською традицією поступово підвищується напруга, застосована форма оповіді сприяє швидкому та, здається, легкому прочитанню. Сама ж фабула є надзвичайно вмотивованою, вона значною мірою підпорядкована концепціям роману та мандрівній повісті. Композиція твору, порівняно з попередньою прозою В. Одоєвського, видається дуже впорядкованою: виразний поділ на розділи, з характерною внутрішньою драматургією: починаються й закінчуються значущими подіями. Таку зміну стратегії творення моделі художнього світу пограниччя можна пояснити авторським задумом популяризувати, наблизити читачеві зміст і закодовані сенси, які до цього були доступні тільки проникливим інтелектуалам [1, с. 92]. Те, що творчість В. Одоєвського була предметом зацікавлень обмеженого кола читачів та, однак, залишається незрозумілою, – визнав сам автор. У 2003 р. у розмові зі Ст. Бересем він, зокрема, сказав: «Дійсно, багатьох молодих людей не обходить не тільки кресові справи, але й взагалі війна, отже почуваюсь трохи динозавром <...> та розумію, що пишу в пустку. Але треба уточнити: майже в пустку. Так чи інакше маю якихось читачів. Наприклад, „Оксана” чотири рази видавалась, по кілька тисяч кожне видання» [4, с. 13].

Безперечно, цей роман неможливо розглядати оминаючи контекст попередньої творчості, особливо подільського циклу митця, де поставлені питання про причини виникнення польсько-української ненависті і, як наслідок, воєнних злочинів. Відомо, що одним з головних елементів етнокультурної моделі воєнної прози В. Одоєвського є рефлексії щодо стосунків між двома сусідніми народами. Авторська перцепція та розуміння цього складного й неоднозначного питання, еволюціонували та змінювались разом з розвитком літературної майстерності автора. Знаменним є те, що в «Оксані» домінує сучасна візія польсько-українського пограниччя, ідея поєднання та пробачення, яка була неможливою в так званому подільському циклі, часові рамки якого охоплюють воєнний період [9, с. 75-78]. Власне на це вказує Т. Довжок, коли пише, що «ці етапи узагальнено становлять модель (фігуру) долі „людини кресів” у доробку письменника» [15, с. 112].

Важко не помітити, що ключовими словами творчості В. Одоєвського є мислеобраз і пам'ять, які є організуючим центром етнокультурної моделі польсько-українського пограниччя, рятують від забуття окремі фрагменти історії людської екзистенції у швидкоплинному часі, консервують спостереження та враження. Крім цього пам'ять покликана очистити рани минулого, врешті, є однією з її організуючих функцій у формування моделі пограничної ідентичності, про що, зокрема, пише О. Бойницька: «Література зберігає пам'ять та створює культурні моделі, які, в свою чергу, формують та

підтверджують національну ідентичність» [13, с. 45] Образ України, що складається з таких фрагментів ідентичності, нагадує калейдоскопічну мозаїку. В «Оксані» набір «пейзажів пам'яті» [6, с. 152], за висловом самого автора, набуває якісно нових кшталтів і стає носієм актуальних для автора сенсів. Саме пам'ять і процес згадування визначають сутність цього твору, з одного боку, з іншого, – є одним з головних концептів етнокультурної моделі пограниччя [6, с. 86].

Дослідники прози В. Одоєвського підмітили, що слово «пригадування» є одним з найчастіше вживаним у його творах. Герої письменника частіше згадують, ніж беруть участь у подіях, які показані не безпосередньо в описах, а як продукт процесу згадування та запам'ятовування. Це пояснюється тим, що для польського художника слова фундаментальною засадою організації та функціонування тексту є змінність і скороминучість, інакше кажучи, значення й сенс світу проявляється через його минущість. У розумінні В. Одоєвського буття не є ані добрим, ані мудрим, ані трагічним, ані сповненим філософської змістовності у процесі свого існування, воно набуває значення тільки на межі з небуттям, де залишаються лише, так би мовити, повернення до минулого за допомогою спогадів. Відомий вислів героїв В. Одоєвського «пригадую» корелюється з пам'яттю, яка є обов'язковою умовою побудови художнього світу його творів, «правдивість» яких полягає не на ретельному відтворенні реальних подій, а на креативному перестворенні світу, що минув, у світ, що є [12, с. 3]. Письменнику не вистачає лише розповісти, як колись було, він мусить заново вигадати, що б це відповідало правді. В. Одоєвський старанно послуговується пам'яттю для вигодування власної етнокультурної моделі, як системою знаків, не відтворюючи з пам'яті, а створюючи з неї.

Для Кароля згадування минулого є, як каже його внутрішній голос, «розрахунком з життям, шматок за шматком, рік за роком, подія за подією. <...> Може тільки тепер уперше дізнаєшся про те чи тамте. Знайдеш відповіді, яких не міг дати собі раніше. Може, зрештою, не задавав собі зайвих питань. Може навіть боявся. Тепер будеш задавати їх все частіше, будеш поспішати» [6, с. 64]. У свою чергу, пам'ять Оксани є пам'яттю нового покоління, яке знає про події II світової війни лише з переказів. У цьому випадку можна говорити про «неопам'ять», яку замінили домисли й впливи політиків-маніпуляторів. Особистою трагедією героїні є непевність і сумніви, що нищать її щасливі спогади, пов'язані з батьком. Невідоме до кінця минуле призводить до появи почуття власної вини та впливає на життя Оксани. Е. Дутка ставить діагноз головним героям роману, називаючи їх «хворими пам'яттю» [1, с. 90]. Для героїв роману історична пам'ять чи неопам'ять стають непосильним тягарем. І тільки остаточне з'ясування історичної правди дасть їм звільнення від постійних рефлексій і дозволить жити вільно.

Випадкова зустріч Оксани та Кароля, що активізувала процес згадування, стає початком нового відкриття власної інтимної та суб'єктивної пам'яті, а також, що надзвичайно є важливим, колективної історичної пам'яті пограниччя, спільної історії людей «звідти», ким себе й далі відчують герої роману. Змагання з пам'яттю є не стільки «відкопуванням» інформації та фактів, скільки творенням спільної пам'яті, реконструкцією минулого, що мало б стати запорукою міжнаціонального польсько-українського поєднання. Герої разом

безустанку повертаються до минувшини, відтворюють та вибудовують її заново. Проте, можна помітити певну домінацію чоловіка над жінкою, над українською рацією, репрезентованою Оксаною, переважає польська точка зору, представлена Каролем. Українка показана у творі, як реципієнтка, що отримує інформацію від більш досвідченого поляка – свідка воєнних подій. Таким чином автор, вибудовуючи модель стосунків між героями, створює дещо полоноцентричну етнокультурну, а разом з нею й історичну модель польсько-українського пограниччя. Підтвердженням цієї думки може бути рецензія А. Насіловської «Роман у відпустці», де дослідниця взагалі ставить під сумнів глибинність історичних рефлексій, представлених у романі: «Політичні й історичні розмови героїв переважно є зліпком поширених суджень, відомих з газет. Добре, можливо саме так могли розмовляти між собою українка та поляк. Треба додати, що говорить переважно він, вона погоджується на його менторство, отже, зникає будь-який шанс на обмін банальностями, які б могли змінити оцю витерту монету на значно цінніший сплав» [5, с. 12].

Дозволимо зазначити, що попри дійсно наявні деякі спрощення, схематизм і стереотипізацію у зображенні історичної минувшини, авторські послання є виразним доказом змін у розумінні та потрактуванні історичного матеріалу, а також певним сигналом щодо переосмислення стереотипних моделей на підставі якісно нових фактів та візій. У цьому контексті цікавим здається судження висловлене Оксаною: «як немає колективної вини чи вини поколінь, так немає колективної відповідальності поколінь» [6, с. 304]. Думка головної героїні може свідчити лише про прагнення автора зняти вину з цілого народу, покладаючи її на окремих людей чи суспільно-політичні групи. Хочемо ще раз нагадати, що сюжетна лінія роману розгортається наприкінці ХХ ст., а повернення до українсько-польських конфліктів II світової війни є лише процесом згадування двох головних героїв, тобто іншим художнім часопростором. Проте, українське минуле Кароля актуалізується на тлі етнічних чисток в Югославії, на теренах сучасної Європи та глобалізованого світу: «швидкісні машини, все розумніші комп'ютери, різноманітні прилади, які невідомо для чого служать і, ймовірно, відкривають можливості світової Інтернет-комунікації» [6, с. 223]. Так В. Одоєвський намагається опрацювати проблему «коловороту злочину», який цього разу переносить на Балкани. Автор згадує також й про інші конфлікти в Ірландії, Країні Басків, Корсиці, Чехословаччині, Латвії, Естонії та Молдові, народи яких відчувають ворожість до «іншого» і не бажання жити поруч з сусідами [6, с. 357]. У розмові з Г. Яворською письменник зазначив, що трагічні події на Волині й галицькому Поділлі тепер повторюються в Югославії, а в романі «Оксана» В. Одоєвський неодноразово ставить риторичні питання: «Звідки цей вибух пекельної незрозумілої ненависті, цієї жорстокості, які тепер можна спостерігати на Балканах. Де сусід убиває сусіда, з яким донедавна розмовляв вечорами під парканом свого будинку» [5, с. 377].

Художній образ Кароля в романі «Оксана» відтворений автором у критичний момент його життя, коли у нього виявлено невиліковну хворобу. Героя мучать нестерпні болі, його життя нестримно зближується до кінця. Всупереч настановам лікаря, Кароль вирішує перед смертю востаннє відвідати близьку серцю Італію, де випадково закохується в Оксану. Головний герой

належить і уособлює в тексті роману покоління «поляків-кресівців», дитинство яких припало на період II світової війни. Крім радянської та німецької окупації Кароль на собі відчув трагізм українсько-польських конфліктів, його мати й сестра загинули у підпаленому костелі. Відтепер життя героя, як і цілого післявоєнного покоління, визначають лише трагічні спогади пережитого. Деяко інші, але не менш трагічні жахіття пережила його дружина, яка у дитинстві була депортована до Казахстану, де загинула вся її родина, а вона зазнала сексуального знуцання й інших психічних травм, що залишили відбиток на все життя.

Оксану, незважаючи на складну долю, читач бачить сповненою віталістичною енергією. Вона чула про українсько-польську різницю, проте небагато знає про минуле своєї родини й вірить у невинність батька. Героїня намагається витягнути з глибин дитячої пам'яті епізоди, пов'язані з кривавими подіями, зрозуміти, як могла виникнути така ненависть між двома братніми народами, що споконвічно жили на спільних теренах. Оксана і Кароль починають разом шукати відповідь на це питання. Вона не розуміє, як її коханий – поляк після усього пережитого у дитинстві, про що він їй детально розповів, не має почуття ненависті, а навпаки, пробує зрозуміти іншу сторону конфлікту. Ці, здавалося б, цілком різні люди, поєднані глибокими почуттями, разом подорожують по Італії.

Спільне відвідування і пізнання культурного палімпсесту європейської цивілізації має подвійний вимір: реальний – романтична подорож двох закоханих по історичних місцях, а також символічний – перебування в історико-культурному просторі Італії, у якому згадування замінює сам процес подорожування, є символічним поверненням до неіснуючого світу. Так В. Одоєвський втілює гофмановський досвід, який розробив так звану «драматичну модель» соціальної взаємодії, коли двійництво героїв являє собою сукупність соціальних ролей і власну рефлексію на ці соціальні ролі. «Актуалізовані елементи романтичної (готичної) естетики та світогляду (фаталізм, топос українського «раю-пекла»), втілені у новаторській формі психологічної прози В. Одоєвського апелюють до конститутивних елементів культурної свідомості співвітчизників. Мабуть, тому його твори є такими популярними. Доробок письменника вписується в національно-історичну матрицю трактування теми пограниччя (креси як проблема «ідеологічної вітчизни»), відмінну від поліетнічного образу (креси «зсередини», як досвід «малої вітчизни!»), характерного для стильової палітри А. Кусьневича, Л. Бучковського і З. Гаупта» [15, с. 113], – слушно пише Т. Довжок.

Головного героя захоплюють італійці, які так відрізняються від інших народів європейського континенту: «люди незвичайно відкриті, внутрішньо теплі, цікавляться іншими та світом взагалі <...> можливо, на виникнення такого однорідного люду вплинула така вражаюча національна й культурна мішанка, але й також історія цієї землі, коли часи бурного розквіту завжди переплітались з часами занепаду і поразок, з завоюваннями, утисками загарбників» [6, с. 456]. Історичні перипетії та полікультурний часопростір Італії, а особливо Сицилії нагадують героєві культурний палімпсест його малої вітчизни – України. Подібні рефлексії, процеси зіставлення й порівняння Італії та України характерні й для етнокультурної моделі Я. Івашкевича, згадку про

«Італійські новели» якого знаходимо також в тексті «Оксани» В. Одоєвського [6, с. 143].

Історичні краєвиди Італії викликають у Кароля рефлексії щодо власної історії: «Сьогодні говорять тільки про цивілізаційні досягнення, які ніс із собою Рим, вищу суспільну організацію, право, культуру. Але ж для тих народів це було позбавлення їх власної культури, кров, багато рови, пограбування, знущання, приниження, поневолення й знову кров» [6, с. 311]. У контексті перманентних роздумів головного героя щодо польсько-українських стосунків ця думка стосується також так званої «цивілізаційної місії» поляків на пограниччі, міф про яку став основою їхньої екзистенціальної етнокультурної моделі цих теренів. Так, наприкінці минулого тисячоліття В. Одоєвський переосмислює власне бачення українсько-польського пограниччя і вписує свій простір малої вітчизни у європейський простір, пропонуючи його осмислення у мегатексті європейської цивілізації.

Жорстокість і безглуздість історичного процесу, сутність якого не змінюється протягом століть викликають у головного героя низку рефлексій, що «валилась на нього в'язка від крові й сліз лавина людської дурості, що постійно повторюється, складеної з вибухів незрозумілої ненависті до інших, інакомислячих, тих, що мають інший вигляд, розмовляють іншою мовою, по-іншому хвалять Бога, через жадання чужого добра, чужих жінок, здобуття влади над іншими, через атавістичну потребу тамування жаги насильства, ніби з тамтих первинних часів, що позначають в історичному просторі початки європейської цивілізації, варварські події яких згодом набудуть ознак барвних міфів <...> абсолютно нічого не змінилось» [6, с. 106].

Роман має чисельні автобіографічні алюзії: головний герой є емігрантом, протягом багатьох років мешкає у Мюнхені, досліджує історію та є одержимий правдою про українсько-польські конфлікти. Найважливішим є те, що у цьому творі чи не вперше так чітко відчувається заклик до спільного пошуку єдиної можливої правди про події 1943 р. Наскрізною ідеєю роману є створення погодженої моделі польсько-українського пограниччя, яка б ґрунтувалась на культурному діалозі між двома братніми народами. Зразки такого діалогу вже презентують головні пстаті роману – Оксана та Кароль, зіставляючи й порівнюючи власний історичний досвід. Письменник устами своїх героїв робить наголос на тому, що цей складний процес порозуміння має будуватись на універсальних цінностях і не повинен базуватись на узагальненнях та оскарженнях цілих народів.

Етнокультурна модель польсько-українського пограниччя, що презентована у романі «Оксана» В. Одоєвського, є своєрідним уособленням та узагальненням всієї творчості письменника. Наявність античних мотивів і міфологічних алюзій, двох часопросторів – сучасного й історичного, філософська проблематика війни і миру, любові і ненависті – засвідчили ті складні процеси як у свідомості письменника, які можна назвати розрахунком з власною творчістю й біографією [1, с. 92], так і затребуваність суспільного діалогу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Dutka E. Ukraina w twórczości Włodzimierza Odojewskiego i Włodzimierza Paźniewskiego. - Katowice : Wydaw. UŚ, 2000. – 146 s.
2. Fabianowski A. Konwicki, Odojewski i romantycy: projekt interpretacji intertekstualnych. - Kraków: Towarzystwo Autorów i Wydawców Prac Naukowych "Universitas", 1999. – 285 s.
3. Iwasiów I. Kresy w twórczości Włodzimierza Odojewskiego: próba feministyczna. - Szczecin: "JotA", 1994. – 272 s..
4. Jasińska A. Zasypte wszystko, zawieje... Wielkie obsesje Włodzimierza Odojewskiego // Odojewski i krytycy. Antologia tekstów / Pod red. St. Barć. – Lublin : Wydawnictwo. UMCS, 1999. –S. 124-126.
5. Nasiłowska A. Wakacyjny romans // Polityka. – Warszawa, 1999. – № 32 (2205). – 08 lipca. – S. 12.
6. Odojewski W. Oksana. – Warszawa : Twój Styl, 1999. – 570 s. – S. 152.
7. Odojewskiego // Odojewski i krytycy. Antologia tekstów / Pod red. St. Barć. – Lublin : Wydawnictwo. UMCS, 1999. –S. 124-126.
8. Ostaszewski R. Dwadzieścia lat jak cmentarzysko [Z Włodzimierzem Odojewskim rozmawia Robert Ostaszewski] // Dekada Literacka. – Kraków, 2000. – № 6-8. – S. 164-166.
9. Rabizo-Birek M. Między mitem a historią. Twórczość Włodzimierza Odojewskiego. – Warszawa : Twój Styl, 2002. – 254 s.
10. Rabizo-Birek M. Powroty po latach. Opowiadania Włodzimierza Odojewskiego // Literatura utracona, poszukiwana czy odzyskana. Wokół problemów emigracji. Studia i szkice / Red. Z. Anders, J. Wolski. – Rzeszów : Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, 2003. – S. 332 – 346.
11. Szczepkowska E. Cykl podolski Włodzimierza Odojewskiego: postacie, krajobrazy, obszary pamięci. - Warszawa: IBL - Instytut Badań Literackich, 2002. – 184 s.
12. Więckowski A. Metafizyka pamięci // Odra. – Wrocław, 1992. – № 4. – S. 2-6.
13. Бойніцька О. С. Нове минуле у повоєнній британській історичній прозі // Літературознавчі студії. – Вип. 24. – К., 2009. – С. 43-47.
14. Борисюк І. Ініціація як модель і символ у поезії восьмидесятників // Слово і час. – К., 2005. – № 4. – С. 35-38.
15. Довжок Т. В. Роль біографізму в польській повоєнній літературі пограниччя // Літературознавчі студії. – Вип. 24. – К., 2009. – С. 108-113.
16. Задорожна Л. М. Самовладання як свобода волі людини : аксіологічна модель Шевченкової творчості // Шевченкознавчі студії. Зб. наук. праць. – Вип. 5. – К : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2003. – С. 12-20.
17. Онишкевич Л. Екзистенціалістська модель у теорії літератури // Антологія світової літературно-критичної думки / За ред. М. Зубрицької. – Львів : 1996. – 633с. – С. 240-245.